

УДК 338.242: 338.012 (477)

Процикевич А. І.,
аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Анотація. В економіці України сформувалися тенденції, що позитивно позначилися на покращенні макроекономічних передумов інвестування на ринку ІТ-послуг. Встановлено, що стан та тенденції розвитку ринку ІТ-послуг України у превалюючій мірі сприятливі для активізації інвестиційного процесу. Підтвердженням цього стали загальносвітові глобальні та вітчизняні тенденції до розвитку сфери ІТ-послуг, їх масштабного впровадження за всіма напрямками суспільного життя та економічних відносин, активне збільшення кількості суб'єктів господарювання на ринку ІТ-послуг та збільшення обсягів господарської діяльності, забезпечення істотної зайнятості населення, зростання експортного потенціалу, а також посилення ролі сектора ІТ-послуг в головних характеристиках макроекономічного розвитку держави.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, ринок ІТ-послуг, державне регулювання, підприємство.

Protsykevych A. I.,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT ACTIVITY IN THE IT-SERVICES MARKET OF UKRAINE

Abstract. In the Ukrainian economy trends have emerged that have positively impacted on improving the macroeconomic prerequisites for investing in the IT-market. It is established that the state and trends of IT-services market development in Ukraine are predominantly favorable for activation of the investment process. Confirmation of this were global and domestic trends in the development of IT services, their large-scale implementation in all areas of public life and economic relations, an active increase in the number of business entities in the market of IT-services and increase in the scale of economic activity, ensuring a significant employment of the population, growth of export potential, as well as strengthening the role of the IT-services sector in the main characteristics of the macroeconomic development of the state.

Keywords: investment activity, IT services market, state regulation, enterprise.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2018-23-25>

Постановка проблеми. В економіці України сформувалися тенденції, що позитивно позначилися на покращенні макроекономічних передумов інвестування на ринку ІТ-послуг. Проте відчувався й вплив стримуючих аспектів і процесів, до яких у найбільшій мірі відносяться: значна частка зовнішньоекономічної діяльності ІТ-послуг з Російською Федерацією та прояви використання при інвестуванні офшорних юрисдикцій; зменшення обсягів діяльності та кількості суб'єктів галузей видання програмного забезпечення і надання інформаційних послуг; невисокі офіційні показники ефективності господарювання та капіталовіддачі. Виходячи з наявних передумов, у процесі удосконалення державного регулювання розвитку інвестиційної діяльності на ринку ІТ-послуг органам державного управління важливо зосередитися на легалізації фінансово-господарської діяльності,

розвитку міжгалузевої співпраці, формуванні дієвих елементів інвестиційної інфраструктури ринку ІТ-послуг. Відповідно, для досягнення ефективного рівня державного регулювання актуально об'єктивно визначити тенденції розвитку інвестиційної діяльності на ринку ІТ-послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади функціонування ринку ІТ-послуг та його окремих аспектів висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема Т. Васильціва, О. Власюка, А. Деадорф, П. Куцика, Р. Лупака, Р. Мердика, Р. Рассела, Б. Рендера, А. Філіпенка, І. Школи. Проблеми інвестиційної діяльності на ринку ІТ-послуг присвячені науковій праці К. Барлетта, З. Варналія, Дж. Даннінга, В. Новицького, О. Плотнікова, В. Рокочі, С. Сіденко, О. Собкевич, Е. Хелпмана, Т. Хорста. Водночас у вітчизняній науковій літературі існує необхідність

проведення комплексних досліджень інвестиційних процесів як якісної характеристики розвитку ринку ІТ-послуг. Більшість праць стосуються головним чином окремих аспектів розвитку ІТ-послуг України, а низка аспектів означеної проблеми залишається поза увагою науковців через нові наслідки транснаціоналізації міжнародного ринку ІТ-послуг.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування стану та тенденцій розвитку інвестиційної діяльності на ринку ІТ-послуг України за всіма напрямками суспільного життя та економічних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилилися й об'єктивні підстави говорити про Україну як про все більш активного і потужного суб'єкта на світовому ринку ІТ-послуг, адже за період 2011-2016 рр. обсяги експорту вітчизняної ІТ-галузі збільшилися у 3 рази – з 1,1 до 3,2 млрд дол. США, а її внесок у ВВП країни зріс із 0,6 до 3,3 %. Як наслідок, галузь має найвищі темпи зростання експорту, займає 3-тє місце за обсягом надходження валютної виручки в країну, а частка ІТ-послуг становить 26 % від загального експорту послуг України. На сьогодні 55-60 % вітчизняного аутсорсингу ІТ-послуг спрямовується на експорт, а в світовому рейтингу виробників програмного забезпечення Україна посідає 15 місце; в країні налічується більше тисячі компаній (де тільки офіційно зайнято понад 30 тис. фахівців), що займаються розробкою лише програмного забезпечення [6].

Підтвердженням активізації розвитку ринку ІТ-послуг в Україні стало й збільшення чисельності суб'єктів господарювання різних форм власності у такому виді економічної діяльності, як інформація та телекомунікації, кількість яких із 2010 р. по 2016 р. зросла на 73,4 тис. од., що у відносному вираженні становило 2,3 рази

Водночас високі темпи зростання у превалюючій мірі були забезпечені завдяки збільшенню чисельності фізичних осіб – підприємців (кількість яких за 2010-2016 рр. зросла у 2,7 рази – з 42,8 тис. од. до 117,8 тис. од.), тоді як чисельність підприємств у 2016 р. до 2010 р., навпаки, – зменшилася. Якщо у 2010 р. у аналізованому виді економічної діяльності функціонувало 13,2 тис. підприємств, то у 2016 р. – 11,9 тис. од. або на 9,5 % менше.

Слід звернути увагу на погіршення, як на наш погляд, структурного співвідношення між чисельністю підприємств та фізичних осіб – підприємців у секторі інформації та телекомунікацій в Україні. Якщо у 2010 р. частка підприємств становила 23,6 %, а фізичних осіб – підприємців – 76,4 %, то у 2016 р. частка підприємств зменшилася до 9,2 %, а підприємців – підвищилася до 90,8 %. Відповідно, за 2010-2016 рр. частка підприємств скоротилася на 14,4 в. п. та, що гірше, продовжує скорочуватися і лише за останній рік скорочення склало 2,5 в. п. Вказане є додатковим свідченням підвищення інвестиційної привабливості ринку ІТ-послуг ще хоча б й тому, що сума сплачених податків і зборів у аналізованому виді економічної діяльності зросла у 2016 р. порівняно з 2014 р. на 88 % і склала 7,1 млрд грн [2].

Звернімо увагу, що у 2010-2016 рр. доволі високою була чисельність зайнятих у виді економічної діяльності “Інформація та телекомунікації”. За експертними даними, вітчизняна ІТ-сфера в середньому щорічно офіційно забезпечує зайнятстю на 20 % фахівців більше, створюючи при цьому до 15 тис. високооплачуваних додаткових робочих місць; причому створення 1 місця в ІТ-галузі стимулює створення 3-4 додаткових робочих місць в інших галузях економіки. Так, згідно з цими даними у 2016 р. тут було зайнято 282,8 тис. осіб, серед яких – 162,1 тис. осіб (57,3 %) становили наймані працівники. Для 2010-2016 рр. характерною була тенденція до збільшення чисельності зайнятих в аналізованому виді економічної діяльності в порівнянні з загальною чисельністю зайнятих в економіці – з 2,6 % до 3,4 % [1, с. 161-172; 2].

На наш погляд, це позитивна передумова відносно покращення інвестиційної привабливості вітчизняного ІТ-ринку. Такий висновок робимо, виходячи з того, що це є, по-перше, свідченням відносно належної кадрової забезпеченості ІТ-сфери, по-друге, достатньо вагомою можливістю для залучення інвестиційного ресурсу з внутрішніх джерел, по-третє, наявністю політико-економічних переваг від інвестування, що полягають у можливості впливати на доволі велике коло активних зайнятих трудовою діяльністю громадян держави. Але потрібно визнати, що при цьому наявні й негативні тенденції відносно зайнятості у виді економічної діяльності “Інформація та телекомунікації” України. Мова, наприклад, йде про незначне, але все ж зменшення загальної чисельності зайнятих тут. У 2010-2016 рр. чисельність зайнятих зменшилася на 0,6 % (на 1,6 тис. осіб), а зайнятих на підприємствах – на 17,5 % (на 76,4 тис. осіб).

Виходячи з аналітичної інформації, важливо наголосити на тому, що позитивною передумовою покращення інвестиційної привабливості вітчизняного ринку ІТ-послуг стала не лише висока зайнятість, але і його значний вплив на формування середнього класу та платоспроможного попиту на внутрішньому ринку. Так, середньомісячна заробітна плата вітчизняного працівника ІТ-галузі складає близько 1600 дол. США на місяць, що перевищує у п'ять разів середню зарплату в економіці. При цьому високий рівень оплати зберігається не лише в м. Києві, але й в регіонах, де працює 56 % вітчизняних фахівців у галузі інформаційних технологій, що є чинником забезпечення збалансованого регіонального розвитку [2; 5, с. 20-29; 7].

Звернімо увагу на негативну, як на наш погляд, тенденцію, що призводить до погіршення інвестиційної привабливості ринку ІТ-послуг. Це стрімке зниження частки реалізованих ІТ-послуг у загальному обсязі реалізованого ІТ-продукту. Так, якщо у 2010 р. частка реалізованих ІТ-послуг становила 83,4 %, то у 2016 р. показник зменшився до 35,4 %. Причому такі зміни відбулися на тлі збільшення обсягу реалізованих ІТ-послуг: з 60,9 млрд грн у 2010 р. до 61,9 млрд грн у 2016 р.

Відповідно, головною причиною скорочення частки реалізованих ІТ-послуг стали значно

стрімкіші темпи зростання реалізації товарів (продукції) у виді економічної діяльності “Інформація та телекомунікації”. Так, загальні обсяги реалізації у 2016 р. становили 175,1 млрд грн, що було на 102,1 млрд грн або у 2,4 рази більше, ніж у 2010 р. Обсяги ж реалізації ІТ-послуг за цей період збільшилися лише на 1020,8 млн грн або на 1,7 %. За 2010-2016 рр. підприємствами нарощено обсяги реалізації ІТ-послуг з 65,9 до 117,4 млрд грн (темпи зростання склали 178,1 %), що є свідченням розширення цього сегмента ринку, а скорочення частки підприємств обумовлене головним чином ще вищими темпами зростання обсягів реалізації ІТ-послуг фізичними особами – підприємцями – з 7,1 млрд грн до 57,5 млрд грн (у 8,1 рази) [2].

Підтвердження нарощування експортного потенціалу вітчизняного виробництва ІТ-продукту знаходимо й у даних відносно частки експорту та імпорту ІТ-послуг в загальних обсягах ЗЕД України. Так, якщо частка імпорту аналізованих послуг за 2000-2016 рр. скоротилася на 1,6 в.п. (з 9,5 % до 7,9 %), то частка експорту, навпаки, – зросла з 2,5 % у 2000 р. до 16,7 % у 2016 р. Відповідно, приріст становив 14,2 в.п.

Наголосимо, що головним чинником нарощування експорту вітчизняних ІТ-послуг стало збільшення обсягів виробництва і пропозиції на зовнішні ринки вітчизняних комп’ютерних послуг. У цьому сегменті обсяги реалізації за 2010-2016 рр. збільшилися у 2,2 рази, сягнувши 1145,1 млн дол. США або 69,7 % в структурі експорту послуг галузі. До порівняння: за аналогічний період темпи зростання обсягів експорту інформаційних послуг становили 121,9 %, а експорт телекомунікаційних послуг взагалі скоротився (на 30,8 %) [9].

Є підстави стверджувати й про роль конкурентоспроможності вітчизняних комп’ютерних послуг в процесах імпортозаміщення у цьому сегменті ІТ-продукції. Про це свідчить скорочення як обсягів (на 22,5 % або на 54,5 млн дол. США), так і частки імпорту комп’ютерних послуг (на 35,8 %) за 2010-2016 рр. Фактично ця інформація є основою для формування висновків відносно наявних і потенційних джерел залучення інвестицій на вітчизняний ринок ІТ-послуг. Це передусім такі країни, як США, Російська Федерація, Швейцарія, Велика Британія, Ізраїль, Італія, Німеччина. Саме в ці країни Україна в найбільших обсягах експортує аналізовані послуги. Слід також звернути увагу на такі аспекти. По-перше, для вітчизняного ринку ІТ-послуг (відповідно, й для інвестиційних процесів, які відбуваються на ньому) характерні прояви офшоризації, що призводить до тінізації та посилення непрозорості відповідних процесів. По-друге, у 2016 р. істотними були як обсяги експорту (147,1 млн дол. США), так і імпорту (68,8 млн дол. США) ІТ-послуг з Російської Федерації, що загрожує в найближчій перспективі розриву таких відносин і, відповідно, “просіданням” ринку ІТ-послуг [2; 4, с. 154-158; 10, с. 101-137].

Впродовж 2010-2016 рр. для нашої держави характерною є активізація діяльності у галузі комп’ютерного програмування, консультування та пов’язаної з ними діяльності, а також у секторі

фізичних осіб – підприємців галузі надання інформаційних послуг. Відповідно, ці галузі слід вважати на сьогодні й найбільш інвестиційно привабливими у виробничому секторі ринку ІТ-послуг. Так, для галузі комп’ютерного програмування, консультування та пов’язаної з ними діяльності характерні такі позитивні тенденції: збільшення кількості підприємств (на 33,7 % або 1006 од. у 2016 р. до 2010 р.) та фізичних осіб – підприємців (на 70,5 % або на 36,3 тис. од. у 2016 р. до 2013 р.), збільшення чисельності зайнятих (на 35,4 % або на 8,4 тис. осіб у 2016 р. до 2010 р.), зростання обсягів реалізованої продукції (у 7,8 рази або на 34,0 млрд грн у 2016 р. до 2010 р. та на 31,4 % або на 9,3 млрд грн у 2016 р. до 2015 р.).

Втім, наразі як обсяги діяльності, так і фінансово-економічний стан цих галузей вітчизняної сфери ІТ-послуг у значній мірі поступаються галузі комп’ютерного програмування, консультування та пов’язаної з ними діяльності. Зокрема, такі важливі параметри фінансового стану, як фінансова незалежність, ліквідність та інвестиційна забезпеченість, у 2016 р. перебували у прийнятних межах лише у галузі комп’ютерного програмування, консультування та пов’язаної з ними діяльності. Натомість фінансовий стан таких галузей вітчизняної сфери ІТ-послуг, як видання програмного забезпечення та надання інформаційних послуг, упродовж 2012-2016 рр. характеризувався як незадовільний, що не може трактуватися сприятливою передумовою відносно збільшення обсягів інвестування.

За 2010-2016 рр. зросла й частка прибуткових підприємств сфери ІТ-послуг України. Якщо у 2010 р. із прибутками спрацювало 59,1 % суб’єктів галузі видання програмного забезпечення, 54,8 % – галузі комп’ютерного програмування, консультування та пов’язаних з ними послуг та 56,0 % – галузі надання інформаційних послуг, то у 2016 р. таких суб’єктів було на 4,4 в.п., 14,8 в.п. та 8,9 в.п. відповідно більше, що вважаємо об’єктивно позитивною передумовою схильності до інвестування.

Як можемо констатувати, ділова активність у сфері ІТ-послуг України наразі залишається посередньою. Свідченням цього є невисокі показники оборотності активів. Зокрема, у 2016 р. відповідні показники становили від 0,39 до 2,01 рази. Це означає, що в середньому за рік активи суб’єктів цієї сфери “обертаються” менше, ніж два рази, а один виробничий цикл становить від 182 днів (у галузі видання програмного забезпечення) і більше. Звичайно, розробка ІТ-продуктів є процесом тривалим, проте заради нарощування свого інвестиційного потенціалу суб’єктам бізнесу необхідно працювати над пришвидшенням і підвищенням якості бізнес-процесів.

Відтак органам державного управління доцільно розробити та реалізувати ефективні інструменти і заходи державної політики, орієнтовані на усунення вказаних несприятливих тенденцій відносно активізації інвестиційних процесів на ІТ-ринку України. Узагальнені характеристики стану і тенденцій розвитку, а також передумов активізації інвестиційних процесів на вітчизняному ринку ІТ-послуг подані на рис. 1.

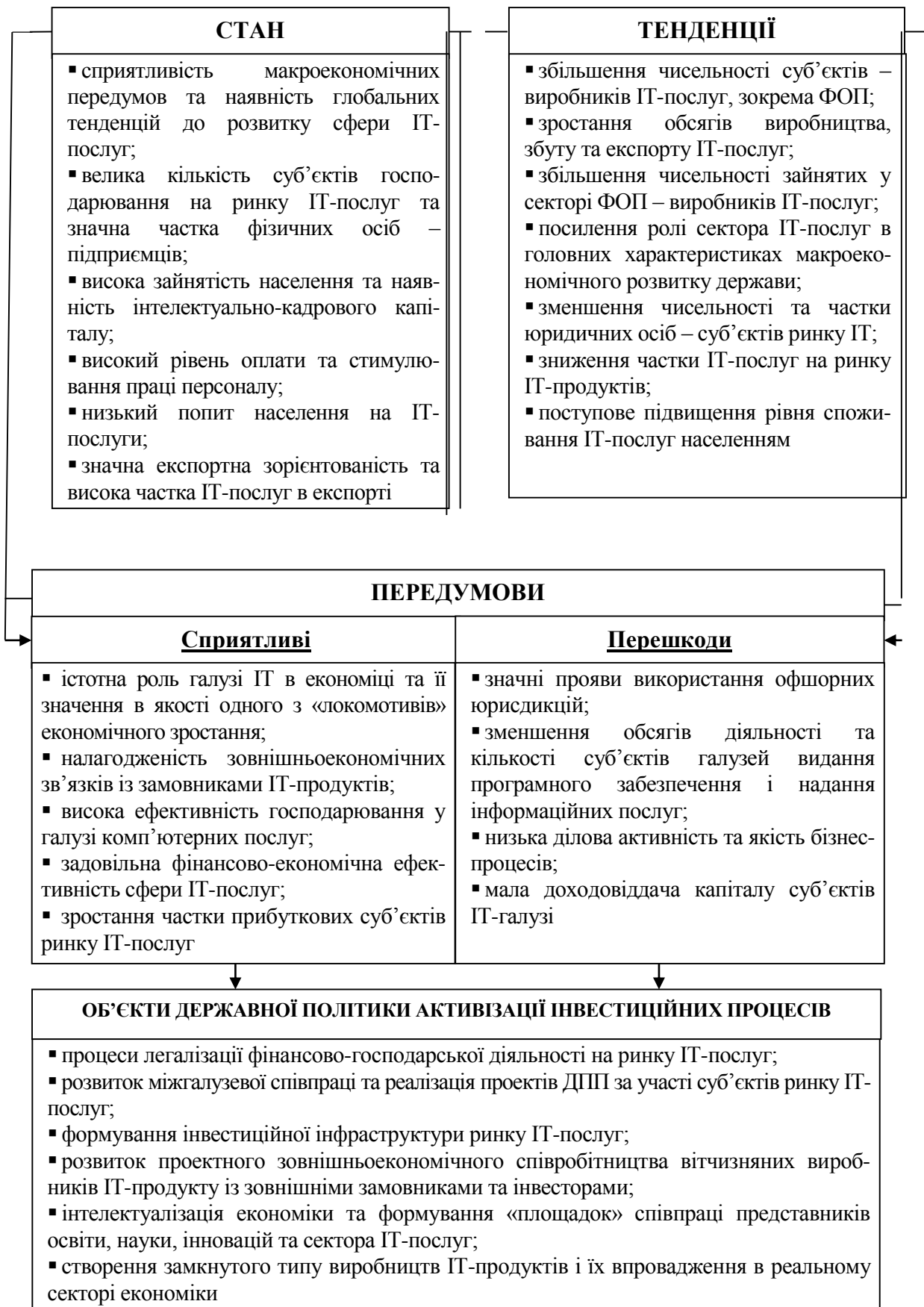

Рис. 1. Стан та тенденції розвитку в контексті активізації інвестиційної діяльності на ринку ІТ-послуг України

У значній мірі вони слугують дороговказами для ідентифікації стратегічних пріоритетів державної політики, спрямованої на розвиток інвестиційного процесу на ринку ІТ-послуг України. До прикладу, у вказаних цілях важливо забезпечити посилення рівня прозорості і детінізацію фінансово-господарської діяльності на ринку ІТ-послуг, віднаходження спільних економічних інтересів та розвиток міжгалузевого (у т. ч. зовнішньоекономічного) співробітництва за участі суб'єктів ринку ІТ-послуг, становлення повноцінної й ефективної інвестиційної інфраструктури ринку ІТ-послуг, зближення діяльності суб'єктів секторів освіти, науки, інновацій та ІТ-послуг і т. ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Стан та тенденції розвитку ринку ІТ-послуг України у більшій мірі сприятливі для активізації інвестиційного процесу. Підтвердженням цього стали загальносвітові глобальні та вітчизняні тенденції до розвитку сфери ІТ-послуг, їх масштабного впровадження за всіма напрямками суспільного життя та економічних відносин, активне збільшення кількості (у 2,3 рази у сегменті підприємств та у 2,7 рази у сегменті фізичних осіб – підприємців за 2010-2016 рр.) суб'єктів господарювання на ринку ІТ-послуг та збільшення обсягів господарської діяльності (чистий дохід галузі у 2016 р. перевищив 175 млрд грн), забезпечення істотної зайнятості населення (до 3,4 % від загальної чисельності зайнятих в економіці), зростання експортного потенціалу (обсяги експорту ІТ-послуг збільшилися за 2000-2018 рр. у 18,3 рази, досягнувши у 2016 р. 1,6 млрд дол. США), а також посилення ролі сектора ІТ-послуг в головних характеристиках макроекономічного розвитку держави (у 2016 р. частка виду економічної діяльності “Інформація та телекомунікації” становила 7,0 % у загальній чисельності суб'єктів господарювання та 2,6 % в обсязі реалізованої продукції).

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильців Т. Г. Характеристики функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України / Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, В. Г. Васильців // Економічний дискурс. – 2017. – Вип. 1. – С. 161-172.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів : моногр. / [за заг. ред. П. О. Куцика]. – Львів : Растр-7, 2014. – 296 с.
4. Куцик П. О. Система інвестиційних процесів на ринку ІТ-послуг та методичні засади їх державного регулювання / П. О. Куцик, А. І. Процикевич // Бізнес-інформ. – 2017. – № 10. – С. 154-158.
5. Лупак Р. Л. Державна політика управління безпекою розвитку внутрішнього ринку із застосуванням інструменту імпортозаміщення / Р. Л. Лупак // Економічний форум. – 2017. – № 4. – С. 20-29.
6. Обзор рынка труда: компании растут, зарплаты стоят, программисты едут [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/columns/jobs-and-trends>.

7. Перспективи розвитку ІТ-індустрії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/videoblog/39>.

8. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія / [за ред. Куцика П. О., Васильціва Т. Г.]. – Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2016. – 426 с.

9. Украинская IT-отрасль в цифрах и фактах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itc.ua/news/ukrainskaya-it-otrasl-v-tsifrah-i-faktah>.

10. System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph edited by O. Vlasiuk. – University of Economy Publishing House, Bydgoszcz, Poland, 2016. – Vol. 1. – 242 p.

11. Vasylytsiv T. H. Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3 (44). – С. 105-112.

REFERENCES

1. Vasylytsiv, T. H. Lupak, R. L. and Vasylytsiv, V. H. (2017), *Kharakterystyky funktsional'nykh skladovykh ekonomichnoyi bezpeky sektoru informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy Ukrayiny*, *Ekonomichnyy dyskurs*, 1, 161-172.
2. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrayiny, available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Kutsyk, P. O. (2017), *Derzhavne rehulyuvannya investytsiynoho protsesu v umovakh funktsionuvannya rynku tsinnykh paperiv*, Rastr-7, Lviv, 296 s.
4. Kutsyk, P. O. and Protsykevych, A. I. (2017), *Systema investytsiynykh protsesiv na rynku IT-posluh ta metodychni zasady yikh derzhavnoho rehulyuvannya*, *Biznes-inform*, 10, 154-158.
5. Lupak, R. L. (2017), *Derzhavna polityka upravlinnya bezpekoyu rozvytku vnutrishn'oho rynku iz zastosuvanniam instrumentu importozamishchennya*, *Ekonomichnyy forum*, 4, 20-29.
6. *Obzor rynku truda: kompanii rastut, zarplaty stoyat, programmisty yedut*, available at : <https://dou.ua/lenta/columns/jobs-and-trends>.
7. *Perspektyvy rozvytku IT-industriyi v Ukrayini*, available at : <http://www.semynozhenko.net/videoblog/39>.
8. Kutsyk, P. O. and Vasylytsiv, T. H. (2016), *Teoretyko-metodychni zasady ta prykladni mekhanizmy derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku vnutrishn'oyi torhivli*, LTEU, Lviv, 426 s.
9. *Ukrainskaya IT-otrasl' v tsyfrakh y faktakh*, available at : <http://itc.ua/news/ukrainskaya-it-otrasl-v-tsifrah-i-faktah>.
10. *System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph edited by O. Vlasiuk* (2016), University of Economy Publishing House, Bydgoszcz, Poland, vol. 1, 242 p.
11. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2017), *Priorities and tools of the state regional policy of import substitution in the market of consumer goods of Ukraine*, *Strategic priorities*, № 3 (44), 105-112.